

**MEDRESE GELENEĞİ VE
MODERNLEŞME SÜRECİNDE
MEDRESELER**

ULUSLARARASI SEMPOZYUM

التراث المدرسي الشرعي والمدارس الشرعية في مواجهة مسار الحداثة

**MADRASAH TRADITION AND
MADRASAHS IN THE PROCESS OF
MODERNIZATION**

KEVNETORA MEDRESEYÊ

û

**DI PÊVAJOYA MODERNBÛNÊ DE
REWŐA MEDRESEYAN**

5-7 Ekim / October 2012
Muş Alparslan Üniversitesi
Muş / TÜRKİYE

M.Ş.Ü. YAYINLARI -1-

1. cilt isbn: 978-605-5137-01-4

Kitap Adı

Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler

Editör

Yrd. Doç. Dr. Fikret GEDİKLİ

Son Okumalar

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin DOĞAN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet DALKILIÇ

Dizgi

Yrd. Doç. Dr. Fikret GEDİKLİ

Kapak Tasarım

Erdal YILDIZ

Baskı/Cilt

-1-

1. Baskı

Temmuz 2013, Muş

Bu eserin bütün hakları M.Ş.Ü'ye aittir.

Yayınevinin izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

İsteme Adresi

Muş Alparslan Üniversitesi
Tel: 0436 213 00 59 – Fax: 0436 213 00 59

www.alparslan.edu.tr

Arvas Medresesi ve Toplum Üzerindeki Tesirleri

Nimetullah ARVAS¹

1.1. Medrese Kelimesi ve Kısaca Menşei:

Medrese (مدرسة) Arapça bir kelime olup س ر د mastarından türetilmiş مفعلة vezninde ism-i mekândır. Kur'ân-ı Kerim'de bazı ayetlerde meâlen; okumak, öğrenmek, öğretmek ders almak anlamlarına geldiğini Râğıb El-İsfahânî müfredat adlı eserinde bildirmektedir.²

.....كُونُوا رَبَّآ نِيَّيْنَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَ بِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ

“..... öğrettiğiniz Kitap ve okuduğunuz şeyler gereğince; Rabb'e halis kullar olun!”³

Tedristen esas maksat öğrendikleriyle amel etmektir. Çünkü tedrisin esas faydası da budur.⁴ Malûm olduğu üzere; İslam Tarihi'nde ilk tedrisat vahiyle başlamıştır. İbn Abbas, Peygamberimiz (s.a.s.)'i anlatırken; Cebrail (a.s)'ın ramazanın her gecesinde Peygamber (a.s) ile buluşur ve ramazan çıkıncaya kadar Hz. Peygamber'e Kur'ân'ı arz ederdi.⁵

1 Van İl Müftüsü.

2 Prof. Dr. Abdülbaki GÜNEŞ, Yrd. Dr. Mehmet YOLCU, Râğıb - Müfredat / Kur'ân Kavramları sözlüğü, Çıra Yayınları İst.2010

3 Ali İmran Ayet 79

4 Celaleyn- Sf. 69

5 Doç. Dr. Salih KARACABEY-Diyabet İlmî Dergi Kur'ân Özel Sayısı

وكان يلقاه في كل ليلة من رمضان قياداً سه.....

H. Cebrâil, Ramazanın her gecesinde onunla buluşur, mudârese (karşılıklı) Kur'ân okurlardı. **H. Âişe (r.a)**, bu durum; “**Efendimiz**’in vefat ettiği sene iki defa tekrarlanmıştır.”⁶ diye bildirmiştir.

Efendimiz, Medine-i Münevver’de, inşa ettiği Mescid-i Nebevî’nin bir bölümünü (aynı zamanda) Kur’ân-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerin tahsili ve tedrisine ayırmıştır. **Ehl-i Suffa**’nın, yatılı olarak kaldıkları bölümde, Âyet-i Kerimleri ve Hadis-i Şerifleri ezberledikleri bilinmektedir. Medresenin ilk çekirdeği, **Suffa**’da filizlenmiştir. İlk Müderris ise; **Hâtemu’l Enbiyâ-i ve’l Mürselîn Hz. Muhammed (a.s.)**’dir.

Medreseler; Emevî, Abbasî, Selçuklu ve Osmanlılar döneminde kurumlar haline gelmiştir. Büyük Selçuklular döneminde, Selçuklu Vezîri **Nizamü’l Mülk**’ün Bağdat’ ta kurduğu “**Nizamiye Medresesi**” İslam dünyasında Fen ve Din İlimleri’nin ihtisaslaştığı önemli ilim kurumu haline gelmiştir. Osmanlı döneminde bölgemizdeki Medreseler kısmen de olsa Nizamiye Medresesi’nin geleneğini devam ettirmişlerdir.

1.2. Arvas Medresesi’nin Kuruluşu ve Kısaca Tarihçesi:

Arvas Medresesi, Van İli Bâhçesaray (Müküs) İlçesi yeni ismi ile; Doğanyayla (Arvas) Köyü’ndeki medresedir. Bu medrese ile alâkalı; üzerinde **Abdulkadir GEYLÂNÎ**’nin mührü bulunan 33 sahifelik Seyahatnâme, İcazetnâme, Şecere ve bazı vasiyetleri, hâvî el yazması kaynaktan öğrenmekteyiz. ⁷ Bu kaynakta; “**Hülâgü**’nün Bağdat’ı istilâsı ve eşine az rastlanan tahribatı sonucu, Bağdat şehrini terk etmek zorunda kalan “Arvasi Ailesi’nin Neseb Silsilesi”nin 13. sırasında bulunan **Hacı Kasım Bağdâdî** ve ailesi, H. 14, R.Âhir 696 (10 Ocak 1297) pazartesi günü kuşluk vaktinde Bağdat’ı terk ederler.” şeklinde ifade edilmiştir. Oradan, önce Musul’a, sonra Urfa, Bitlis ve Siirt’e giden Seyyid Hacı Kâsım Bağdâdî, ailesinin bir kısmını Şirvan’da bırakmıştır.⁸

Hacı Kâsım Bağdâdî’nin büyük oğlu **Muhammed (Kutub)**, Hakkâri dolaylarına giderek, orada **Abbasî Ailesi**’ne mensup İbrahim Hân’ın kızı **Fatma** ile evlenmiştir. Daha sonra ailesini alarak Van’ın güneyinde bulunan Müküs Kazâsı’na yerleşip,

6 Buhâri, Bâb-u Sifatî’n- Nebiyy 20.

7 (Bkz. Ek Belge 1) Arvas Medresesinin Kuruluşu ile ilgili Hacı Seyyid Kasım Bağdâdî’nin isminin geçtiği belge.

8 İbrahim BAZ, Abdulkhakim Arvasi’nin Hayat Eserleri ve Tasavvufi Anlayışı, Y.Lisans Tezi Sh.31 Ankara 1996.

mensup oldukları “Kâdirî Yolu”na ait bir tekke, bir medrese ve bir cami yaptırmıştır. Bu yeni kurulan köye **ARVAS** adını vermiştir. Bizde mevcut olan el yazması orijinal 33 sahifelik kaynaktaki bilgiyle; kurulan **Arvas Medresesi**’nin tarihi, Hicri 740 yılını göstermektedir. Bu da Milâdi 1399 tarihine tekâbül eder.

Bu kaynağın son sahifesinde, H. 750’de yazıldığı kaydı bulunmaktadır. Bu kaynağı **Hacı Kasım Bağdâdi**’nin bizatihi oğlu Haydar’a yazdırdığı bildirilmektedir.⁹

O tarihten itibaren Arvas Köyü bir ilim merkezi haline gelmiş ve yüzlerce insan Arvas köyündeki medreseden bir yandan ilim tahsilinde bulunurken, diğer yandan da tasavvûfi terbiye almışlardır.

Nitekim son Uşşâki **Şeyhlerinden Hüseyin Vassaf** (1872-1929)’ın hazırladığı **Se-finetu’l Evliya** adlı eserinde yayımlamak üzere Seyyid Abdulhakim Efendiye tevcih ettiği suallere cevaben kendi el yazısı ile gönderdiği 54 sahifelik yazısında: “**Büyük Mahdum-u Kutub Muhammed** ünvanını alan **Molla Muhammed Arvâsî** ismiyle müştahir bulunan zât, Abbâsî ailesinden bâkiyye kalan **Hakkâri Beyleri**’nin merkezi olan **Çölemerik Kasabası**’na giderek **İbrâhim Hân**’ın **Kerîme-i Muhteremeleri Fatıma** ile tezevvüc ederek, **Van şehrinin cenûbunda cibâl-i şâhika** (yüce dağlar) arasında **Sa’b-ül Mürür** (geçmesi zor) bir mahalde bir karye teşkil (köy kurmuş) ve bu karyede cesim bir medrese ve hânekâh ve iki katlı bir câmi’ bina etmiş, nesl-i pâki altıyüz sene kadar tadrîs-i ulûm ile meşgûl olmuştur. **İbrâhim Hakkî Efendi**’nin telif ettiği **Ma’rifet-nâme** “**Nâm Kitâb**”da **Kutub Molla Muhammed** nâmı tevkîr ve tâzîm cümleleri ile tastîr ve kayd edildiği mütalââ edenlerce ma’lûmdur.

Müddet-i medîde (uzun zaman) bu hânekâhda **Tarîkat-i Aliyye-i Kadiriyye** adabıyla, **Teşerru’-i Tam** vasfıyla mevsûf olarak **Umûr-i Dîniyyede** merce’-i hâs ve ‘âm olmuşlardır. O zamanlarda **Hicâz’dan Irak’a** kadar dinde müşkil meselelerin hâllalı (hal edicisi, çözücüsü) imişler. **Bâkiyye** bıraktıkları her nevi ulûm ve funûna aid üçbin cild el yazısı kitâb ve bir kısmı da müelliflerinin el yazısı ile olarak, bu def’a düşman tarafından ihrâk olunan (yakılan) kitâbları, **nazar-ı tedkikten** (incelemeden) geçiren **Mütebahhirin Ulemâ** ve **Hükemâ-yı İslâmiyye** destber dehân-ı teaccub olacaklarına (hayretten parmakları ağızlarında kalacaklarına) hiç şübhe edilmez.

Mezkûr karye (Adı geçen köy) “**Mükûs**” kazâsının bir deresinde Arvâs ismi ile mevsumdur. **Cibâl-i râsiyât’dan** (yüksek dağlar ma’nâsından) alındığına delâlet eden bu

9 (Bkz. Ek Belge 2)

isim, herhalde Arabî olmak gerektir. İşte o zamandan şimdiye kadar bu Silsile-i Necîbe "Sâdât-ı Arvâsîyye" (Arvâs Seyyidleri) Âilesi nâmını almışlardır.¹⁰

Bu silsile-i şerîfenin on iki imamdan olanlarının neseblerinin sübûtü İslâm âleminde güneşten açık ve aydan parlaktır. İmam Ali Cevâd'dan Seyyid Kasım Bağdadî'ye kadar olanların her zamanda şer'î mahkeme sicillerinde, şeriatın iktiza ettiği gibi "Bu Neseb-i Şerîf Sâbittir" diye ifade bulunduğundan, insanların ve cinlerin şeyhi Abdulkadir Geylani'nin (kuddise's sirruh), necib torunları şeyh Abdurrezzak'ın, aslında olduğu gibi, mubârek el yazıları ile tasdik ve Ceddi; Gavs-i A'zam'ın mühürleriyle teberrüken tevşih buyurmuşlardır. (süslemişlerdir).¹¹

Yukarıda verdiğimiz kaynaklardan da anlaşılacağı üzere Arvas Medresesinin kurucusu Bağdat'tan babası Hacı Kasım Bağdadî ile birlikte hicret eden Molla Muhammed Kutub'dur. Kabri de Arvas köyünde olup mârûftur. Van ve çevresinde tarihi eserlerin tahrip edilmesi esnasında Arvas Medresesi de tahrip edilmiş, bir çoğu tek nüsha olan, Müelliflerin el yazması eserleri yakılmıştır. Arvas'ta bulunan camide yangın izleri halen belirgin bir şekilde durmaktadır. Dr. Sami AĞAOĞLU, Ermenilerin tarihi eserleri tahrip ettiklerine dair makalesinde Arvas Medresesi'ni de kaydetmektedir.¹²

1.3. XVIII. ve XIX. Yüz Yıllarda Arvas Medresesi:

Kurulduğu tarihten itibaren Medrese tarihinin kilometre taşlarından biri olan Arvas Medresesi'nin en önemli özelliklerinden biri de medrese ile tekkeyi iç içe devam ettirmesidir. Medresede Ulûm-i Âliye ve Ulûm-i İslâmiye okunmuş ve okutulmuştur.

Bununla beraber Tasavvufta ... İmam-ı Rabbânî'nin Mektubât'ı, Ahmet El Cüzeirî'nin Divanı, Sâdî'nin Gülüstân'ı okunmuştur.

Arvas Medresesinin ilk kurucusu Molla Muhammed (Kutub)'un babası olan Seyyid Hacı Kasım Bağdadî, aynı zamanda Seyyid Abdulkadir Geylani'nin torunlarından Seyyid Abdurrezzak'ın birinci halifesi olup, Kâdirî yolunu bölgemizde

10 Süleyman KUKU, Son Halkalar ve Seyyid Abdulhakim Arvasî'nin Külliyyatı Cilt 1 Sayfa 178-179

11 Süleyman KUKU, Son Halkalar ve Seyyid Abdulhakim Arvasî'nin Külliyyatı Cilt 1 Sayfa 189

12 Dr. Sami AĞAOĞLU, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 35. sayı, Van Şehir Dokusu ve Tarihi Eserlerin Tahribi.

devam ettirmiştir. Medrese de Kadiriyye tarikatı Ğavs-ı Hizanî Seyyid Sıbgatullah Arvasî (H.1287-M.1829) ve Allâme ve Hz. Şeyh olarak bilinen Seyyid Fehimê (H.1241-M.1825) kadar devam etmiştir. Bu İki Zât'ın vasıtası ile Nakşibendiye Tarikatı'nın Hâlidî Kolu bölgeye hakim olmuş, daha önce bölgede yaygın olan Kadiriye Tarikatı adeta ikinci plânda kalmıştır.¹³

XVIII. ve XIX. yüzyılda Arvas Medresesi'nde yetişen bazı şahsiyetlerden bahisle, medresenin çevre üzerindeki te'sirinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağı kanaatindeyiz. Bu şahıslardan üç tanesi ile iktifâ edeceğiz...

1.3.1. Seyyid Abdurrahim (H.1200 - V.1786):

Arvas'ta babasının medresesinde ve sohbetinde yetişti. Civar şehirlerde yayılan şöhreti üzere Çıldıroğulları'ndan İshak Paşa'nın daveti üzerine Bayezid'e gitti. Daha önce Ehl-i Sünnet İtikadı'na son derece bağlı, Âlim, Edîb, Şâir Ahmed-i Hânî de (1651-1707) burada tedrisat görevini yapmıştır.¹⁴ Seyyid Abdurrahim, İlmi ve Tasavvufî mirası ile birlikte bölgedeki Şii unsurlarla mücadele etmiş, Mesnevi okutmuş, Ehl-i Sünnet inancını yaymıştır. Kendisinden sonra; yerine, Osmanlı-İran ilişkilerinde Devlet-i Âliye-i Osmaniye'yi temsil eden oğlu İbrahim (Ö. 1248-1832) geçmiştir.¹⁵ Kabri Doğubayezid'te Ahmed-i Hânî Camii girişindedir. Kabir taşı üzerinde ismi ve vefat tarihi bulunmaktadır. Arvas Seyyidlerinin bir kolunu Doğubayezid'e götüren, bu Zât'tır.

1.3.2. Seyyid Abdurrahman:

Doğum tarihi kesin bilinmemektedir. XVIII. asrın ikinci yarısında tevellûd etti. Arvas Medresesi'nde yetişti. Kâdiriye ve Çeştiye tarikatından mezun oldu. Arvas medresesine bağlı olarak Hoşâb'da tedris ve irşat faaliyetlerinde bulundu. İlmi faaliyetleri ile bölgede büyük bir etkinlik icrâ etti. II. Mahmut'la olduğu kadar İrisan Beyleri ile de mektuplaşmış, onları hayr'a teşvik etmiştir.¹⁶ O dönemlerde Hoşâb (Güzelsu) Bayezid ve Cizre, birer ilim merkezleri olup, medreseleri ile tanınmıştır.

Vânî Mehmed Efendi (1096-1685) Hoşâb doğumlu olup, ilk tahsilini burada

13 Ferzende İDİZ, a.g.e. Sh.448

14 Süleyman KUKU, Son Halkalar ve Seyyid Abdulhakim Külliyyatı, Damra Y. C.1, Sh.2241.

15 Hür Mahmut YÜCER, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, İnsan Yayınları, İst.2004

16 Hür Mahmut YÜCER, a.g.e. sh.334

yapmıştır.¹⁷ Ayrıca şarktaki birçok müderrisin İlmî icazetnâmelerinde ismi geçen Allâme Molla Halil Es-Siirdî (D.1167-1753) (H.1255-1839) Molla Abdulhadi El-Arvasî'den, Mantık İlmî'nden **Mukaddimât**'ın tamamını okuduktan sonra Hoşâb'da Hocası Molla Hüseyin El-Hošâbî'den Şerhuş Şemsiyye'yi kıraat etmiştir. Es-Siirdî aslen Hizan'ın Kulpik (Süttaşı) köyündendir. Hizan ve Arvas birbirlerine yakın, iki komşu mekânlardır.¹⁸

1.3.3. Seyyid Sıbğatullah Arvasî (Çavs-i Hizanî) (V.H.1287-M.1829):

İlk tahsilini Arvas medresesinde yapan Seyyid Sıbğatullah Arvasî Çavs-i Hizanî lâkâbıyla meşhur olmuştur. Medrese geleneğine göre ilim tahsilinden sonra Hicri 1245'te Ruh-i Riyâzât, Bâtınî Marifetler sahasında üstün kemâlât sahibi Meşâyihler'e yönelerek hizmetlerine girdi. Çetin Riyâzâtlardan sonra Seyyid Tâhâ, Molla Murad Hurûsî vasıtasıyla kendisine gönderdiği mektupta; "**Biya be aşiyâne-i hud**" (yuva-na, evine dön) emri üzere büyük bir aşkla Seyyid Tâhâ Hazretlerinin yanına giderek intisâb etti. Seyyid Tâhâ Hazretleri'nin vefâtına kadar H.1268 tarihine kadar yanında kaldı.¹⁹ Bitlis'in Hizan İlçesine bağlı; Kulat ve Ğayda'da irşat faaliyetlerine başladı. Seydâ-i Tâğî olarak bilinen Abdurrahman Tâğî ve zamanının Teftezânî'si olarak bilinen Şeyh Halid Oreki gibi; günümüzde hâlâ kendilerinden sitayişle bahsedilen şahsiyetler, onun manevi terbiyesi ve tasarrufu altında yetişmişlerdir.

Kendi zamanında yaşadığı ve ziyaret edip görüşmeyi çok arzuladığı halde yola çıkmak üzereyken Seyyid Sıbğatullah'ın vefat ettiğini duyan Şeyh-i Ekber olarak bilinen Şeyh Fethullah Verkansî, Seyyid Sıbğatullah'ın I. Halifesi Şeyh Abdurrahman Tâğî'ye intisâb etmiştir.

Seyyid Sıbğatullah Arvasî'nin sohbetlerinden derlenerek risâle haline getirilen tasavvûfun inceliklerini ihtivâ eden "**Minah**" adlı müstakil bir risale ile değişik zamanlarda yaptığı sohbetleri de çeşitli kitaplarda toplanmıştır.²⁰ Ayrıca; amcasının

17 Vâni Mehmet Efendi, Hoşâbî El-vânî, Hünkar Şeyhi Ünvanını almıştır. Şeyhü'l İslam Feyzullah Efendi, O'nun damadıdır. II. Viyana kuşatmasına Ordu Vaizi olarak katılmıştır. Mesih olduğunu iddia eden Sabatay Sevi'nin yargılanmasında komisyon başkanlığı yapmıştır. İstanbul boğazında kendi adıyla anılan Vâni Köyü'nde bir cami ve bir medrese yaptırdı. II. Viyana kuşatmasından sonra Bursa Kestel Kalesi'ne gönderilen Vâni (Hoşâbî) Mehmet Efendi burada da bir cami ve medrese yaptırmış. Kabri Kestel'dedir.

18 Necdet Karakaya Bir Dilci olarak Molla Halil Es-Siirdî Yüksek Lisans Tezi Van 2006

19 Birketü'l Kelimât Fi Menakıb-ı Sâdât, el yazması basılmamış eser Şeyh Muhammed Asım ibn Eş-Şeyh Alaaddin ibn Eş-Şeyh Fethullah Verkansî. s.8 (v. 7 temmuz 2011)

20 Bk. "El Kelimâtu'l Kudsiye" (Ahmed Hilmi El Kûğî el yazısı, Hicri Safer 1400- Miladi 20 Aralık 1979)

oğlu Seyyid Fehim Hazretlerini, Seyyid Tâhâ'ya götüren ve onunla tanıştıran, Seyyid Sıbğatullah olmuştur.

1.4. Seyyid Fehim Arvasi(1825-1895)Dönemi ve Arvas Medresesinin Yeniden İhyâsı:

Arvas Medresesi, Seyyid Fehim döneminde bölgede en çok kendisinden bahsedilen medreselerden olmuştur. Seyyid Fehim, Seyyid Tâhâ'nın tavsiyesi ve emri üzerine İkmâl-i Nusâh yaparak doğum yeri olan Arvas'a avdet eder, Arvas Medresesi'nde tedris ve irşat faaliyetlerine başlar. Arşiv belgelerinde "Van Vilâyetine tabi Müküs kazasında Arvas Karyesinde Neşr-u Ulûm-i Diniyye ve İlmiyye etmekte olan "El-Hacc Şeyh Fehim Efendi" şeklinde ifade edilmiştir.²¹

Seyyid Fehim Hazretleri'nden sonra, kendisinin yetiştirdiği, Oğlu Şeyh Muhammed Sıddık Efendi, tedris görevini yürütmüştür. Şeyh Muhammed Sıddık Efendi ile alâkalı arşiv belgelerinde; "Sâdâttan ve Meşâhir-i Ulemâ ve Fudâlâdan Müküslü Mutevâfâ Şeyh Fehim Efendinin Mahdûmu; Şeyh Muhammed Sıddık Efendi'nin oradaki medresede birçok talibine tedris-i ulûm ile Ahval-i Halkın Tehzib-i Ahlâkı, fevkalâde hizmet ve himmet etmek suretiyle ..." şeklinde devam etmektedir.²²

Yine Arvas medresesinde tedris vazifesi ile muvazzaf olan Molla Masum Efendi'ye, daha önce bu medresede tedris görevini ifâ eden ve Hicaz'da vefat eden Seyyid Fehim Hazretleri'nin oğlu Şeyh Muhammed Emin'den münhâl kalan Arvas Medresesi'nde tedris ifâ etmekte olan Molla Masum Efendi'ye maaşın tahsisi ile ilgili belgede Arvas medresesinin resmi bir medrese olduğu tescil edilmiştir.²³

Yukarıda örnek sadedinde vermeye çalıştığımız belgelerden de anlaşılacağı üzere, Seyyid Fehim'in bizatihi yetiştirdiği ve müderris olarak bu medresede vazife yaptıkları, Arvas Medresesi ile ilgili bilgileri arşiv kayıtlarından öğrenmekteyiz.

Arvas Medresesi'nin mezunu olan Muhammed Sıddık Efendi'nin, (şehiden) vefatından sonra, 1920-1925 tarihleri arasında yine aynı medresenin müderrisi Masum Efendi Van Müftülüğü'nü yapmıştır.

21 (Bkz. Ek Belge 3)

22 (Bkz. Ek Belge 4)

23 (Bkz. Ek Belge 5)

Ayrıca Bediüzzaman Said-i Nursi'nin kardeşi Abdulmecid Efendi'ye vermiş olduğu ilmi icazetnâmede, Doğubayezidli Muhammed Celâlî'den icâzet aldığını, Muhammed Celâlî'nin ise; Seyyid Fehim'den mezun olduğunu belirtmektedir. Nitekim; Üstâd "benim, Silsile-i İlim'de en mühim Üstâdım, Seyyid Fehim Kuddise's Sirruh'tur." diye ifade etmişlerdir.²⁴⁻²⁵

Medresenin kurulduğu tarihten itibaren, bölgemizde Din hizmetlerinin ifâsında; Arvas Medresesi Mezun ve Mensupları, büyük ölçüde vazifeler üstlenmişlerdir. Yine bölgemizin çeşitli yerlerinde kurulan ve hâlen dersleri devam etmekte olan medreselerin kısm-ı ekseriyesi Arvas Medresesi modelini baz almış, tekke ve medrese faaliyetlerini iç içe devam ettirmişlerdir.

Sonuç olarak Arvas Medresesi bölgemizde Halidilik ve Nakşibendiliğin yayılmasında büyük rol üstlenmiştir. örneğin Seyyid Sıbğettullahın silsilesi başta Abdurrahman Taği ve onun ondokuz halifesi tarafından Anadolu'nun çeşitli yerlerinde halen devam etmekte olduğunu müşahade etmekteyiz.

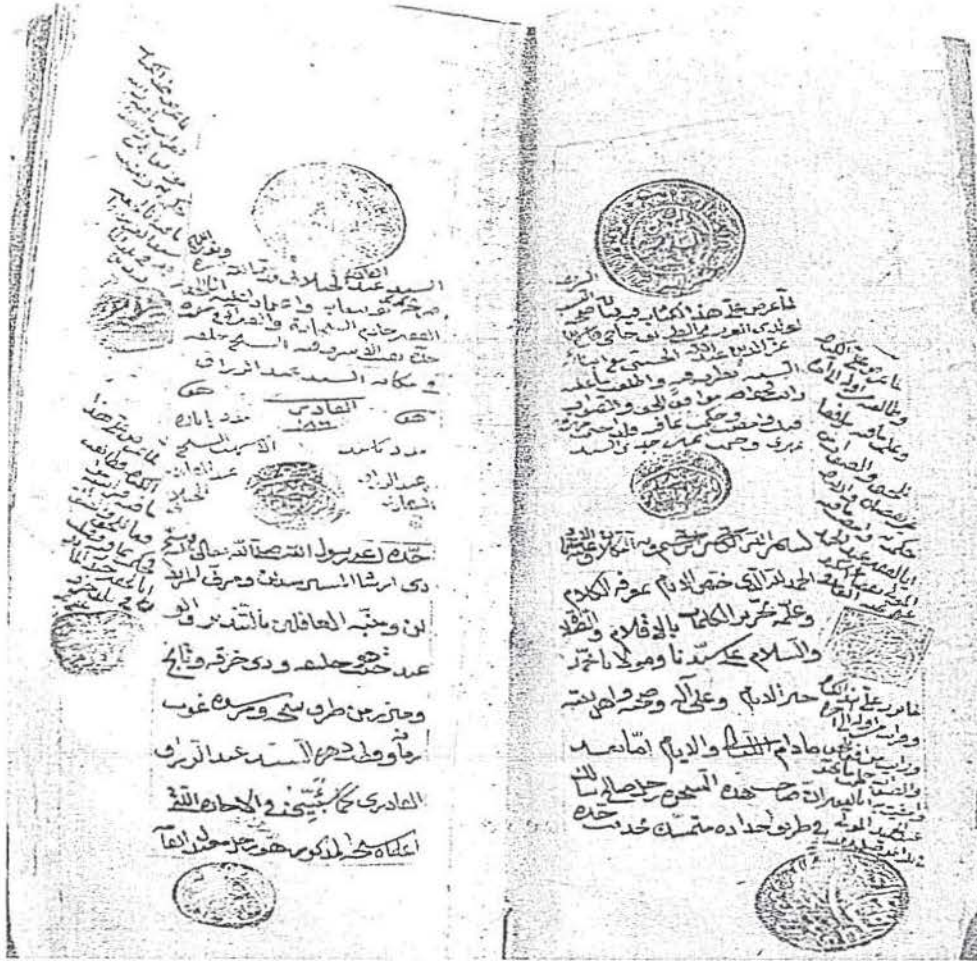
Diğer yandan Seyyid Fehim ve onun talebesi ve halifesi olan Abdulkakim Arvasinin çeşitli entellektüel kesim üzerinde çok etkili olduğu da bilinmektedir.

Sosyolog Şerif Mardin Din ve Siyaset adlı eserinde ondokuzuncu (19. Yüzyıl) da Bitlisin Hizan kazası ve çevresi Nakşibendilik ve Mücedellilik merkezi haline geldiğini ifade etmektedir.²⁶

24 (Bkz. Ek Belge 6)

25 Bu icâzetnâme, Değerli Araştırmacı Yazar Abdulkadir BADİLLİ Bey tarafından, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın arşivinden alınmıştır.

26 MARDİN Şerif, Türkiye'de Din ve Siyaset. İletişim Yayınları 2. Baskı 1993 sf.14 İstanbul.

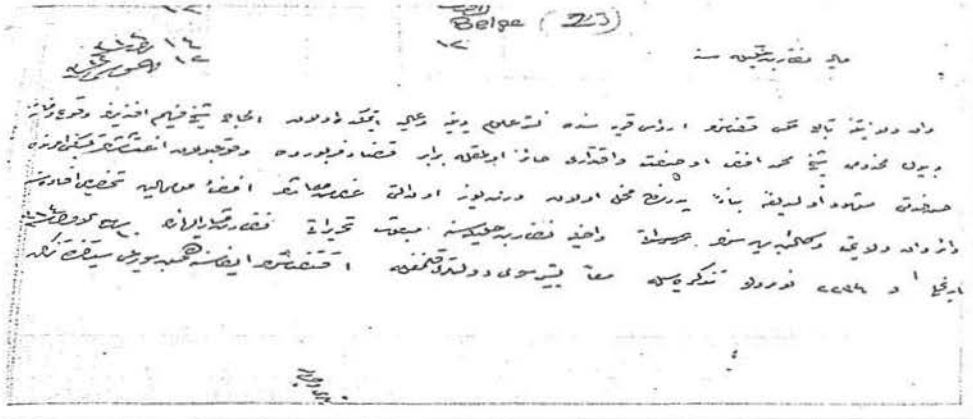

Belgeler:

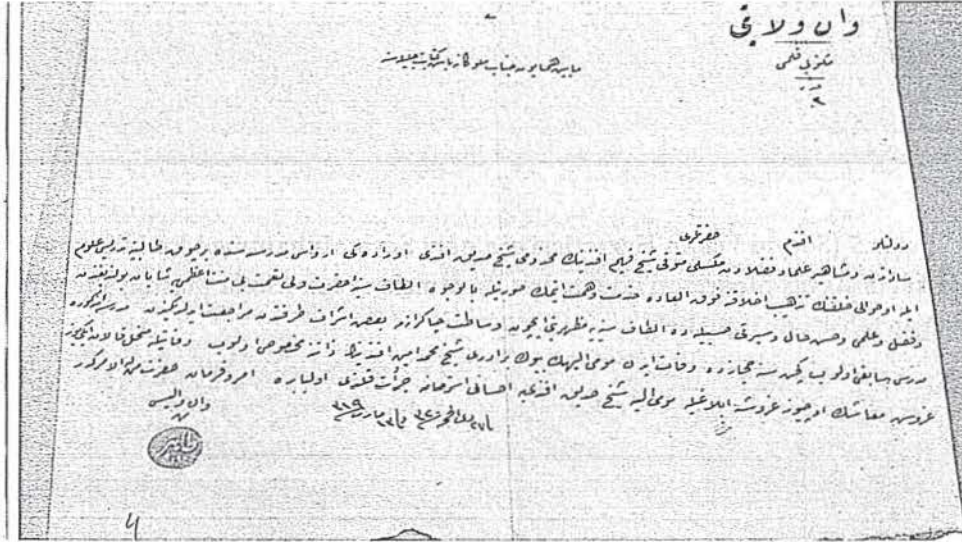
Belge 1 (Arvas Medresesinin Kuruluşu ile ilgili Hacı Seyyid Kasım Bağdadî'nin isminin geçtiği belge.)

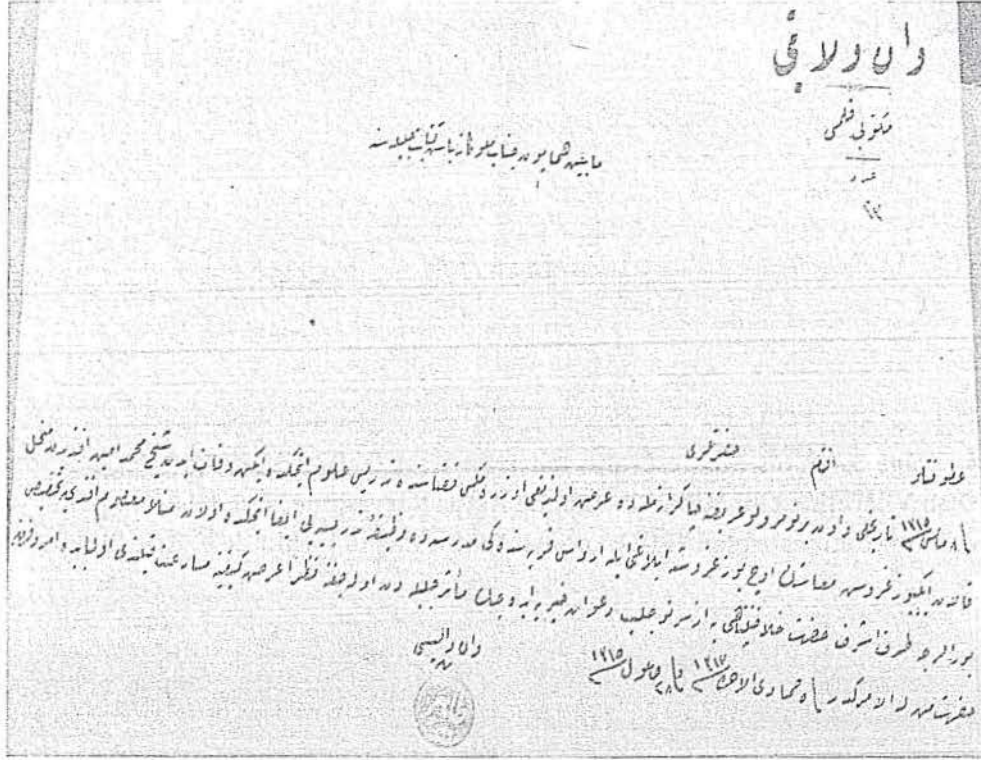
Belge 2 (Bizde mevcut olan el yazması, orijinal 33 sahifelik kaynaktaki bilgiyle; kurulan Arvas Medresesi'nin tarihi, H. 740 yılını göstermektedir. Bu da M. 1399 tarihine tekâbül eder. Bu kaynağın son sahifesinde, H. 750'de yazıldığı kaydı bulunmaktadır. Bu kaynağı, Hacı Kasım Bağdâdi'nin, bizatihi oğlu Haydar'a yazdırdığı bildirilmektedir.)

Belge 3 (Arvas Medresesinin tedris ve irşat faaliyetleri, arşiv belgelerinde; “Van Vilâyetine tabi Mülküs kazasında Arvas Karyesinde Neşr-u Ulûm-i Diniyye ve İlmiyye etmekte olan “El-Hacc Şeyh Fehim Efendi” şeklinde ifade edilmiştir.)

Belge 4 (Şeyh Muhammed Sıddık Efendi ile alakalı arşiv belgelerinde; “Sâdât-tan ve Meşâhir-i Ulemâ ve Fudâlâdan Müküslü Mutevâfâ Şeyh Fehim Efendinin Mahdûmu; Şeyh Muhammed Sıddık Efendi'nin oradaki medresede birçok talibine tedris-i ulûm ile Ahval-i Halkın Tehzib-i Ahlâkı, fevkalâde hizmet ve himmet etmek suretiyle ...” şeklinde devam etmektedir.)

Belge 5 (Seyyid Fehim Hazretleri'nin oğlu Şeyh Muhammed Emin'den münhâl kalan Arvas Medresesi'nde, tedris ifâ etmekte olan Molla Masum Efendi'ye maaşın tahsisi ile ilgili belge.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على رسول سيدنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين أما بعد فقد قرأ وتدريس عندي اخي الصغير عبد الجيد بن محمد النورسي المولود بالبلد والنفقة والكل السخى الى جرت عادة العلماء على اقراءها وقراؤها في مملكتنا ولا تظنوا استعداده في كتابه ونشئت عن سوابقه وخدمته في جرت اقداره على التدريس والتعليم وبينت لي ابايته للوظيفة المذكورة ولما كان معلوما للاستاذات العلمية اجرتني حسب ما قدرت الطاعة عليه من اعطاء الاستاذة الاجارة لمن استكمل من الاجارة في تدريس وتعليم ما قرأه في العلوم والوقت المعلوم كما احاطت في سمانس المولى

محمد الخليل رحمة الله عليه وهو قد اخذ الاجارة من مولاه زكي الفتح العمري والفقير السليم السيد نجم الدين وقد اخذ الاجارة من علمي علماء وهو دامت خلفه وعصره الشيخ عبد الله الشيرازي قدس سره وقد تدرجه من كبار العلماء وشيوخ المصنفين واحدا بعد واحد مستمرا الى الامام محمد القزويني قدس سره وهو قد رخص واذن له في ارضاء العباد بالادب والادب من قبل السادة العظام والمادة التي استوفيت الى المدة من الاجارة الاثني عشر مولانا حضرت جعفر الصادق رضوان الله عليه وهو قد اخذ الفدية مننا وما يقا من الامام ميرزا حسين بن ابي طالب رضي الله عنه:

وكان اجازتي عادة زمانك ومصلحك وانك سمانس شيخ الديكابردى وهو تدنا في رتبة التدريس في العتبات والفتيات بالاجارة والرضخ عن والده عمر وهو عن جده الامير محمد ضلع الكومري وانتم في الجيزون له بالواسطة الى الدولة الشيرازية من النعمان انك ومنه الى الامام محمد بن الرضا ومنه الى ابي الخليل فحين حضرته علمي بن ابي طالب رضوان الله تعالى عليه اجمعين:

اجرتني كما اجزوني ورضيت لي بالقدوس كما رضوا لي به اللهم وثقه وعقربه والدين واجتوا نفسه عمرا وعسى الافات اليقينة والديونة سلما واصدده وابانا حراطة استغيا وادعهم الصلوة على سيدنا وشيخنا محمد رسول الله وعلى آله وصحبه وسلمين آمين ولله الحمد رب العالمين: سمانس المولى محمد ١٣٢٠

وانما الفقير عبد الله

Bediüzzaman Said Nursî'nin mektûb

Belge 6 (Bediüzzaman Said-i Nursî'nin, kardeşi Abdulmecid Efendi'ye vermiş olduğu ilmi icazetnâmede Doğubayezidli Muhammed Celâlî'den icâzet aldığı, Muhammed Celâlî'nin ise; Seyyid Fehim'den mezun olduğunu belirtmektedir. Nitekim; Üstâd, "benim, Silsile-i İlim'de en mühim Üstâdım, Seyyid Fehim Kudise's Sirruh'tur." diye ifade etmişlerdir.)